

TURISTIČKO-GEOGRAFSKI POLOŽAJ BOSNE I HERCEGOVINE*

Turističko-geografski položaj je jedan od prostornih elemenata turističkih kretanja i veoma je značajan za razvoj turizma nekog područja, mjesta ili motiva. On predstavlja prostorni odnos posmatrane regije, mjesta ili motiva prema bližim i daljim geografskim cjelinama, prema pravcima turističkih kretanja i prema matičnim turističkim područjima (1, 20—21 i 137; 2, 11 i 27; 3, 13 i 14).

Na evropskom kontinentu glavna matična područja predstavlja njen zapadni, centralni i sjeverni dio, a glavno turističko područje jeste sjeverno primorje Mediterana. Osnovnu vezu između pomenutih prostora čine: zapadni, centralni i istočni mediteranski turistički pravac — tri najvažnija turistička pravca u Evropi.

Jugoslavija se nalazi u jugoistočnoj Evropi, najvećim dijelom je na Balkanskom poluostrvu i manjim u Panonskoj niziji i prostoru Alpa. Odnosno to je balkanska, jadransko-mediteranska, povardarska, panonsko-podunavska i alpska država. Preko naše zemlje ide istočni mediteranski turistički pravac, tj. pravac turističkih kretanja iz matičnih područja Evrope prema istočnom Mediteranu, što ukazuje da ona ima kontinentalni turističko-geografski položaj.¹⁾ I još nešto. Pošto istočni mediteranski turistički pravac, za razliku od zapadnog i centralnog, ima međukontinentalnu važnost, tj. povezuje Evropu i jugozapadnu Aziju, može se smatrati da Jugoslavija prema veličini uticaja ima i međukontinentalni turističko-geografski položaj (1, 21 i 141; 2, 27). Osim ove tranzitne funkcije, naša zemlja ima i kontaktnu funkciju svog geografskog položaja koja se ogleda, pored ostalog, u tome da ona graniči sa sedam država.²⁾ To se, pri dobrosusjedskim odnosima pozitivno odražava i na inostrana turistička i to ponajviše izletnička i tranzitna kretanja. Polivalentnost geografskog položaja Jugoslavije ogleda se u tome što ona povezuje panonski, dinarski, jadranski i alpski prostor, koji su fizionomski različiti. Može se zaključiti da Jugoslavija ima povoljan međunarodni

*) Ovaj rad je izvod iz doktorske disertacije autora (282 stranice teksta, 46 tabela u prilogu, 48 grafičkih priloga), koja je odbranjena 26. juna 1987. godine na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

***) Dr. docent, Odsjek za geografiju, Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu, 71000 Sarajevo, Vojvode Putnika 43.

1) Prema veličini uticaja razlikuju se svjetski, kontinentalni, regionalni i lokalni turističko-geografski položaj (1, 21).

2) S aspekta funkcionalnosti razlikujemo tranzitni, kontaktni i polivalentni geografski položaj (1, 139).

turistički položaj, odnosno geografski položaj naše zemlje predstavlja njenu posebnu turističku vrijednost (1, 137 i 140 i 201; 2, 11; 3,13 i 70; 4, 346).

Veoma važno obilježje geografskog položaja Bosne i Hercegovine je u tome što ona zauzima središnji prostor Jugoslavije, odnosno što se nalazi između panonske i jadranske (mediteranske) regije, naših velikih društveno-ekonomskih područja. Ova republika obuhvata dijelove triju velikih prirodnih cjelina i to južne rubove Panonske nizije, zatim središnji i najveći dio Dinarida i na jugozapadu svojim malim dijelom izlazi na Jadransko more (5,1; 6,108).

Bosna i Hercegovina graniči sa tri naše SR i to na istoku Srbijom, sa juga Crnom Gorom i sa sjevera i zapada Hrvatskom, a u zalivu Neum izlazi na Jadransko more obalom dugom 24,5 km. Središnji položaj u Jugoslaviji povećava joj turističku kontraktivnu zonu.³⁾

Pošto je planinska, nizijska i, djelimično, mediteranska zemlja, kao i zbog njenog historijskog razvoja, u Bosni i Hercegovini se nalaze raznovrsni pejzažni motivi. Ove kompleksne turističke motive srećemo u Bosni i Hercegovini u raznim kombinacijama prirodnih i antropogenih elemenata. Nalazeći se cijelom svojom površinom na Balkanskom poluostrvu, Bosnu i Hercegovinu karakterišu gotovo istovjetni historijski događaji koji su svojstveni ovom poluostrvu. Tako su bosanskohercegovački prostori bili pod uticajem, pored ostalih, rimske, osmanske, srednjoevropske kulture. Ili, npr., u glavnom gradu Bosne i Hercegovine zbilo se povod prvom svjetskom ratu, a za vrijeme drugog svjetskog rata »Bosna i Hercegovina je bila poprište najstrašnijih bitaka i mjesto najvažnijih vojno-političkih događaja narodnooslobodilačke borbe. Užas drugog svjetskog rata osjetio se doslovno na svakom pedlju ove zemlje, a događaji oličeni u imenima Kozara, Neretva, Sutjeska, Drvar (Titov Drvar — dodala J. Č.) ušli su u historiju NOB-a i drugog svjetskog rata kao najveći datumi« (8,207). Pošto su ovi najnoviji historijski događaji opštejugoslovenskog značaja, onda i spomenici koji ih obilježavaju imaju takav karakter. To im, pored ostalog, daje posebnu turističku atraktivnost u domaćem, ali i u inostranom turizmu. Sačuvani su i mnogi spomenici iz gotovo svih ostalih perioda iz vremena preko dva milenija (od II vijeka prije nove ere do danas). Odnosno, na bosanskohercegovačkom dijelu Balkanskog poluostrva na svega 51.129 km² steklo se mnoštvo raznovrsnih i atraktivnih prirodnih i antropogenih turističkih motiva i to jedni pored drugih, što stvara mozaičnost. Antropogeni turistički motivi imaju balkanska, mediteranska, posavska ali i orijentalna obilježja. Upravo položaj Bosne i Hercegovine u gotovo najzapadnijem dijelu Balkanskog poluostrva predstavlja značajnu pogodnost da se već tu evropski i američki turisti upoznaju sa nekim specifičnostima Orijenta i, istovremeno, da na jednom nevelikom prostoru dožive susret zapadnih i istočnih kulturnih obilježja.

S aspekta funkcionalnosti o geografskom položaju Bosne i Hercegovine može se reći slijedeće. Kontaktnost se ogleda u tome da naša republika, osim što i sama ima mali dio prostora uz Jadransko more, čini prirodno zaleđe srednjeg i dijelu južnog jugoslovenskog primorja. A naše primorje, kao dio Mediterana koji predstavlja jednu od svjetskih turističkih vrijednosti, jeste najkompleksnije i najznačajnije turističko područje Jugoslavije (1,22 i 197). Polivalentnost geografskog položaja Bosne i Hercegovine ogleda se u mogućnosti da turisti na njenom prostoru dožive Posavsku ravnicu, Dinarski planinski masiv kao i prostore sa

3) Prema najnovijim podacima, geografski centar Jugoslavije se nalazi kod sela Žeravica, koje je udaljeno oko 10 km jugoistočno od Klادنja i oko 42 km sjeveroistočno od Sarajeva (7, 118).

mediteranskim karakteristikama, u koje su ukomponovani raznovrsni antropogeni motivi. Tranzitna karakteristika geografskog položaja Bosne i Hercegovine je posebno značajna za razvoj njenog turizma. Tranzitni tokovi imaju smjer sjever-jug, tj. pravac koji povezuje dvije velike i različite prostorne cjeline, panonsko-podunavsku i jadransku (mediteransku).

Turistički položaj Bosne i Hercegovine je njen prostorni odnos prema glavnim turističkim pravcima u Jugoslaviji. Inače, turistički pravci, kao jedna od tri osnovne prostorne kategorije razvoja turizma, najcjelovitije izražavaju prostorni aspekt turističkih kretanja kao i njihov smisao.⁴⁾ Ovdje ćemo uvažavati podjelu turističkih pravaca prema »... predeonom tipu i fizionomiji turističkih područja ili vrsti motiva...«, odnosno veoma praktičnu »... podjelu pravaca na primorske i kontinentalne« (9, 134; 4, 351).⁵⁾ Za turistički promet su najpogodnije drumske komunikacije, tj. turistički pravci se najčešće stvaraju uz njih (3, 67).

Dvije glavne jugoslovenske drumske saobraćajnice — dva značajna međunarodna turistička pravca u našoj zemlji, Bosnu i Hercegovinu dotiču odnosno kroz samo jedan njen mali, periferan dio prolaze, jer Auto-put bratstva i jedinstva slijedi doline Save i Moravsko-Vardarsku, a Jadranska magistrala se povija uz obalu Jadrana. Transverzalni putevi — turistički pravci koji povezuju kopneni i primorski dio naše zemlje, odnosno pomenute longitudinalne i najvažnije jugoslovenske komunikacije, savladavajući Dinarski planinski sistem, najčešće slijede duboko usječene riječne probojnice. U Bosni i Hercegovini to su Una, Vrbas i Bosna u sjevernom, Neretva u južnom i Drina u istočnom dijelu republike.

Odnosno, od šest glavnih turističkih pravaca koji vode prema primorju, tri presjecaju bosanskohercegovački prostor.⁶⁾ To su dubrovački, splitski i zadarski turistički pravac. S obzirom da je primorje najznačajnija turistička vrijednost Jugoslavije, odnosno da se u njegovim mjestima realizuje preko 70% ukupnih turističkih noćenja naše zemlje, ovi pravci su posmatrani i kao element valori-zacije turističkih motiva i područja Bosne i Hercegovine.

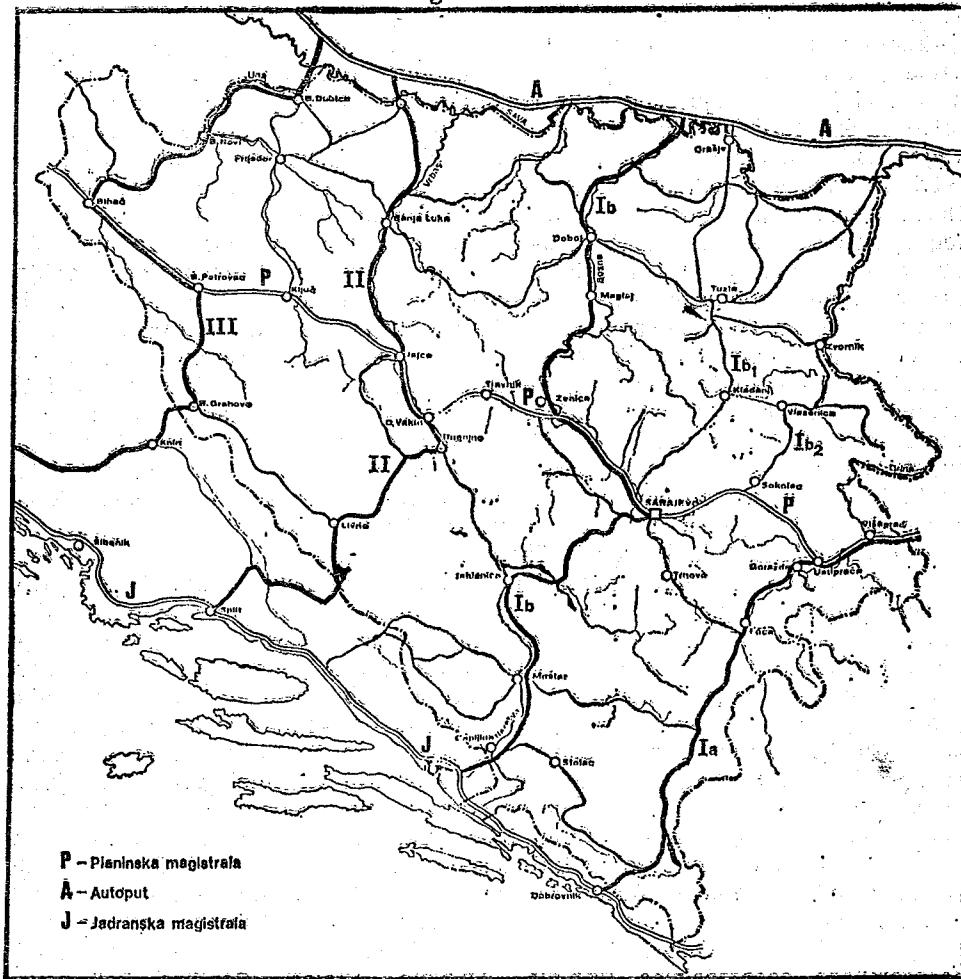
Već je poznato da kroz bosanskohercegovački prostor prolaze tri primorska pravca, tj. oba kontraktivna kraka dubrovačkog turističkog pravca, zatim splitski pravac kao i jedan kontraktivni krak zadarskog turističkog pravca. Istočni kontraktivni krak dubrovačkog turističkog pravca prolazi kroz istočni dio naše republike, odnosno kroz istočni dio Hercegovine i dolinama Sutjeske i Drine do Višegrada. Zatim njegov pravac nastavlja kroz SR Srbiju: Titovo Užice — Čačak — Ljig — Beograd (ili: Čačak — Kraljevo — Stalać ili Titovo Užive — Valjevo — Beograd). Ovaj pravac je predstavljen asfaltnom komunikacijom, a uz njega se dok prolazi kroz Bosnu i Hercegovinu nalaze atraktivni turistički motivi: Trebinje, jezero Klinje kod Gačaka, nacionalni park Sutjeska, Drina, Višegrad i dr. Zapadni kontaktni krak dubrovačkog turističkog pravca slijedi dolinu Bosne i Neretve. Između izvorišta

4) Prema Živadinu Jovičiću tri osnovne prostorne kategorije razvoja turizma su: turistički pravci, turistička mjesta i turistička područja (1, 197).

5) Osim toga, turistički pravci se mogu podijeliti i prema:
— dominantnim vrstama kretanja (rekreativni, izletnički, tranzitni)
— geografskoj veličini i značaju (lokalni, regionalni, interregionalni, međunarodni)« (9, 134).

6) Živadin Jovičić u svojim brojnim radovima izdvaja šest primorskih pravaca u Jugoslaviji: istarski, kvarnerski, zadarski, splitski, dubrovački i crnogorski (1, 197; 3, 67; 4, 352; 9, 134; 10, 22).

Stevan M. Stanković, uvažavajući svih šest prethodnih, razlikuje prema sjevernom i srednjem dijelu primorja još po jedan pravac, odnosno u našoj zemlji ukupno izdvaja osam primorskih pravaca: slovenački, istarski, kvarnerski, šibenski, splitski, dubrovački i crnogorski (2, 240).

- Ia Istočni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca
- Ib Zapadni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca (Bos. Šamac-Zenica-Sarajevo-Mostar-Čapljina)
- Ib₁ Zapadni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca (Sarajevo-Kladanj-Srebrenik-Orasje)
- Ib₂ Zapadni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca (Sarajevo-Sokolac-Vlasenica-Zvornik)
- II Splitski turistički pravac
- III Krajiški kont. krak zadarskog turističkog pravca

PRILOG 1. Turistički pravci i ostale važnije drumske saobraćajnice u BiH

rijeke Bosne i dijela Neretve najdublje uvučenog u bosanskohercegovačku teritoriju nalazi se prevoj Ivan, visok 967 m. To je najniža tačka na crnomorsko-jadranskom razvodu jugoistočno od Ličke Kaldrme (674 m) i, poslije Postojnskih Vrata (609 m), u Dinaridima prelaz sa najboljim prirodnim uslovima za prohodnost, koji je od Sarajevskog polja (izvorište Bosne) udaljen samo 25 a od Neretve 12 km vazdušne linije (11,30 i 31). To je doprinijelo stvaranju veoma povoljne komunikacije dolinama pomenutih rijeka, odnosno »preko nje donjoj Neretvi, luci Ploče i Jadranskom moru gravitiraju ne samo najveći deo Bosne i Hercegovine, nego Jugoslavije, Podunavlja i Srednje Evrope« (12,38 i 39). Osim tog opšteg saobraćajnog značaja, ovaj putni pravac ima važnost i za turističko otvaranje centralnog kao i mnogih drugih dijelova Bosne i Hercegovine, a obilježen je dvjema saobraćajnicama, drumskom i željezničkom.⁷⁾ Treba još istaći da su na zapadnom kontraktivnom kraku dubrovačkog turističkog pravca locirana i, za sada, dva jedina bosanskohercegovačka aerodroma, u Sarajevu i Mostaru. Poznato je da vazdušni saobraćaj ima izuzetan značaj za turistički promet i to naročito za inostrani. Posebna važnost ovog vida saobraćaja ističe se pri održavanju svjetskih manifestacija, kao što su, npr. XIV zimske olimpijske igre. Ovaj turistički pravac dotiče mnoge turističke motive i objekte — npr., Hutovo blato, Počitelj, Mostar, kanjon Neretve, Jablaničko jezero, Sarajevo. I još nešto. Smatramo da se i slijedeći turistički pravci trebaju uzeti kao sjeverni dijelovi zapadnog kontraktivnog kraka dubrovačkog turističkog pravca. To je pravac koji vodi preko Zvijezde i Konjuha i nastavlja se prema Bosanskoj posavini (Sarajevo, Olovo, Kladanj, Živinice, Srebrenik, Orašje i dalje za Auto-put bratstva i jedinstva), i drugi koji turistički otvara Romaniju i Javor, sjeverni dio Podrinja (i dalje Mačvu) odnosno dotiče: Sarajevo, Sokolac, Han Pijesak, Vlasenicu, Zvornik (Loznicu—Šabac—Auto-put bratstva i jedinstva). Jer, obilježeni su dobrim asfaltnim saobraćajnicama koje su otvorile prostor Bosne i Hercegovine sa mnogim turističkim motivima (npr. Bijambarska pećina kod Olova, Zvorničko jezero, vazdušne banje Sokolac i Han Pijesak i drugo), a na osnovu vlastitih opažanja zaključujemo da su veoma frekventni, tj. da se njima kreću u većem broju ne samo domaći nego i inostrani turisti. Osim toga, pomenuti sjeverni dijelovi zapadnog kontraktivnog kraka dubrovačkog turističkog pravca su nešto kraći i opremljeniji od onog koji ide dolinom Bosne. O dubrovačkom turističkom pravcu treba reći i ovo. Veoma je značajno što je izgrađena odnosno rekonstruisana saobraćajnica Sarajevo—Trnovo—Foča (1977. godine) kao i asfaltirana (1982. godine) ali još neopremljena saobraćajnica Trebinje—Ljubinje—Stolac—Čapljina, koji povezuju istočni i zapadni kontraktivni krak dubrovačkog turističkog pravca, pa je tako turistički otvorena istočna polovina Bosne i Hercegovine. Nadalje, dubrovački i splitski pravac povezuje saobraćajnica koja ide iz doline Neretve dolinom Rame preko Makljena u dolinu Vrbasa (Jablanica—Prozor—Gornji Vakuf—Bugojno). Taj put doprinosi privrednom i posebno turističkom razvoju ovog dijela Bosne i Hercegovine (istorijski, legendarni Makljen, Jablaničko i Ramsko jezero, Prozor, Gornji Vakuf). Splitski i zadarski turistički pravac povezan je drumskom komunikacijom Livno—Bosansko Grahovo i, pogotovo, Banja Luka—Kozarac (od njega vodi najkraći i najbolji put za legendarnu Kozaru)—Prijeđor—Bosanski Novi. Ističemo i asfaltnu saobraćajnicu Mostar—Ljubuški i dalje preko Vrgorca

7) Odnedavno na ovoj pruzi, koja predstavlja jednu od glavnih uzdužnih pruga Jugoslavije, postoji i željeznički autoprevoz koji koristi jedan broj turista, uglavnom domaćih, posebno da bi izbjegli nešto naporniju i, mjestimično, sporniju vožnju drumskim motornim saobraćajem niz Ivan i kroz kanjon Neretve.

za Makarsku. Ovaj put ne samo da je »približio« Mostar makarskom primorju, nego je i turistički otvorio ovaj dio Bosne i Hercegovine (među turističkim motivima tu posebno ističemo vodopad Kravice). Sličnu ulogu ima i saobraćajnica Mostar — Lištica — Posušje i dalje preko Imotskog za Brela. Iz svega dosad rečenog o turističkim pravcima u Bosni i Hercegovini možemo zaključiti da je danas moguća preraspodjela motorizovanog turističkog prometa sa glavnih transverzalnih na ostale komunikacije. Odnosno, to pruža mogućnost tranzitnim turistima da izaberu različite pravce kretanja u dolasku i na povratku.

Drugi primorski pravac koji prolazi kroz Bosnu i Hercegovinu jeste splitski. Ovaj pravac povezuje Splitsko-makarsku regiju, najveću turističku regiju uz naš dio Jadrana i regiju koja ima središnji položaj na našem primorju, sa sjevernim dijelovima Jugoslavije. Zato je to centralni primorski pravac. Do Bugojna slijedi dolinu Vrbasa, koja, i poslije izgradnje akumulacija na Vrbasu krajem sedamdesetih godina kada su izmješteni dijelovi puta Banja Luka—Jajce, nije izgubila svoju turističku atraktivnost. Uz to, smještaj turistički atraktivne Banja Luke, istorijskog i lijepog Jajca — posebno vodopad na ušću Plive u Vrbas, kao i neposredna blizina Plivskih jezera čine ovaj turistički pravac izuzetno privlačnim. Asfaltna saobraćajnica kojom je obilježen cijeli splitski turistički pravac, kod Bugojna napušta dolinu Vrbasa i povija prema jugozapadu koristeći Kupreška vrata kao prelaz. Od Kupresa, sve atraktivnijeg turističkog mjesta, nastavlja prema Livnu i Splitu gdje se spaja sa Jadranskom magistralom. Smatramo da je izgradnjom puta »Simo Šolaja« 1984. godine (spaja Šipovo i Kupres, a dug je 44 km) splitski turistički pravac na potezu od Jajca do Kupresa dobio, pored tradicionalne dionice dolinom Vrbasa uzvodno do Bugojna a potom usmjerene na zapad prema Kupresu, i svoju novu dionicu od Jajca preko Jezera, Šipova i doline Janja do Kupresa. Jer, ova asfaltna saobraćajnica skraćuje putovanje od Jajca do Kupresa za oko jedan sat vožnje automobilom i tako, naročito, turistima iz sjeverozapadne Bosne »približava« splitsko turističko područje. Osim toga, uz pomenutu drumsku komunikaciju nalaze se atraktivni turistički motivi među kojima se ističu Plivska jezera i dolina sedrotvornog Janja.

Kroz zapadni dio Bosne i Hercegovine prolazi krajiški — jedan od dva kontraktivna kraka zadarskog turističkog pravca. Obilježen je sa dvije komunikacije. Asfaltna saobraćajnica slijedi dolinu Une do istorijskog Bihaća. Odatle pa do Bosanskog Petrovca ovaj pravac je predstavljen dijelom modernog, nedavno završenog Puta AVNOJ-a. A od Bosanskog Petrovca skreće prema jugu i dotiče istorijski Titov Drvar i zatim ide do Bosanskog Grahova i dalje preko Knina prema Šibeniku, odnosno Zadru do koga se od Šibenika stiže i Jadranskom magistralom. Druga komunikacija je željeznička pruga koja slijedi gotovo cijelu dolinu Une i tako turistički otvara veoma atraktivne bosanskohercegovačke predjele južno od Bihaća (posebno je vrijedan gornji tok Une), a zatim ide preko Knina za Šibenik odnosno Zadar. Ove dvije saobraćajnice ne samo da doprinose opštem privrednom razvoju sjeverozapadnog dijela Bosne i Hercegovine, nego predstavljaju i element valorizacije brojnih i atraktivnih prirodnih (dolina Une se ubraja među najatraktivnije u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji) i antropogenih motiva (pomenuti istorijski gradovi, zatim Ostrožac, kajakaška takmičenja na Uni i dr.).

Sva tri primorska pravca u Bosni i Hercegovini međusobno su povezana središnom longitudinalnom drumskom komunikacijom. Ova tzv. planinska ili južna magistrala ima povoljan pravac, jer povezuje turistički veoma atraktivne središnje planinske prostore Jugoslavije. Od Auto-puta bratstva i jedinstva odvaja se kod Drenovca i ide na zapad preko Kruševca, Čačka, Višegrada, Sarajeva, Travnika, Jajca, Ključa, Velagića (označavajući pravac planinske magistrale, zasta-

ćemo načas kod Velagića da bi upozorili na put dug 9 km, koji se tu u blizini od-
vaja za Medede brdo, gdje se početkom avgusta održava čuvena borba bikova),
Bibaća, Karlovca za Zagreb i Ljubljanu. Ova saobraćajnica, koja spaja četiri SR,
je dovršena 1977/1978. godine i nije dovoljno afirmisana, posebno u inostranom
turističkom prometu.

Posmatrajući dužinu i opremljenost turističkih pravaca na teritoriji Bosne i
Hercegovine, zaključujemo sljedeće.

Od primorskih pravac najduži je zapadni kontraktivni krak dubrovačkog turi-
stičkog pravca, koji slijedi dolinu Bosne i Neretve (Ib). Ovaj, veoma frekventni
turistički pravac je i najopremljeniji. Srazmjerno svojoj dužini, i ostali transver-
zalni pravci su slično opremljeni.

Tabela 1. Dužina i opremljenost turističkih pravaca u Bosni i Hercegovini 1981 godine*)

Turistički pravci		Dužina turističkih pravaca kroz BiH u km	Broj benzinskih stanica	Broj motela	Broj kam-pova	Dežurna služba pom. na put. AMSJ
I—a	Istočni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca kroz BiH (Višegrad-Ustiprača-Foča-Trebinje)	Više od 218 ¹⁾	6	2	1	2
I—b	Zapadni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca kroz BiH (Bos. Šamac-Zenica-Sarajevo-Mostar-Čapljina)	Više od 405 ¹⁾	19	4	3	4
I—b ₁	Zapadni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca kroz BiH (Sarajevo-Kladanj-Živinice-Srebrenik-Orašje)	204	10	3	2	2
I—b ₂	Zapadni kont. krak dubrovačkog turističkog pravca kroz BiH (Sarajevo-Sokolac-Han Pijesak-Vlasenica-Zvornik)	157	9	2	1	2
II	Splitski turistički pravac kroz BiH (B. Gradiška-B. Luka-Jajce-Bugojno-Kupres-Livno)	Više od 246 ¹⁾	11	3	2	3
III	Krajiški kont. krak zadarskog turističkog pravca (B. Dubica-B. Novi-Bihać-B. Petrovac-B. Grahovo)	Više od 219 ¹⁾	8	4	2	2
P	Planinska magistrala kroz BiH (Višegrad — Ustiprača — Rogatica — Sarajevo — Visoko — Travnik — D. Vakuf — Jajce — Mirkonjić Grad — Ključ — B. Petrovac — Bihać)	Više od 455 ¹⁾	17	6	4	4

Izvor: Tabelu sastavila J. Č. prema 13.

*) Treba dodati nekoliko benzinskih stanica, zatim hotela i dr. smještajnih kapaciteta i sličnih objekata koji se nalaze u gradovima koje ovi pravci dotiču.

1) **Više od** ... Npr. od Višegrada do Trebinja je 218 km, čemu treba dodati i dužinu ovog turističkog pravca do republičke granice.

Takođe sličnu opremljenost ima i planinska magistrala, longitudinalni turistički pravac u Bosni i Hercegovini koji je duži od najdužeg primorskog pravca na teritoriji ove republike.

Ipak, opremljenost glavnih turističkih pravaca u ovoj republici, a pogotovo drugih saobraćajnica koje turisti takođe koriste i koje smo i mi pomenuli, nije dovoljna. Potreban je i veći broj objekata koje smo naveli u tabeli »Dužina i opremljenost turističkih pravaca«. Posebno pri tom mislimo na mini-radnje za opravku automobila, na bolju saobraćajnu i turističku obavještenost ovih pravaca i slično.⁸⁾

U cjelokupnom privrednom pa tako i u turističkom povezivanju i otvaranju sjevernih dijelova Bosne i Hercegovine, značajna je željeznička pruga koja se kod Doboja od centralne pruge dolinom Bosne i Neretve odvaja u dva pravca. Jedan vodi na istok dolinom Spreče do Tuzle, a onda povija na sjever prema Bosanskoj posavini do Brčkog i dalje za Vrpolje (Jesenice — Đevdelija). Drugi pravac vodi na zapad prema Banjaluci, Prijedoru i Bosanskom Novom, gdje se spaja sa prugom koja slijedi dolinu Une. Među brojnim, zanimljivim turističkim motivima koji se nalaze uz ovu prugu ili su u njenoj neposrednoj blizini, posebno se ističe nacionalni park Kozara.

Posmatrajući odnos Bosne i Hercegovine prema pravcima turističkih kretanja, možemo ovako ocijeniti veličinu uticaja njenog turističko-geografskog položaja.

Neka mjesta u ovoj republici imaju lokalni položaj, jer se nalaze pored izletničkih turističkih pravaca primorskih gradova. Takva su, na primjer, pojedina hercegovačka mjesta, zbog blizine i dobre saobraćajne povezanosti sa Dubrovnikom i Splitom.

Bosna i Hercegovina u okviru Jugoslavije ima regionalni turističko-geografski položaj, jer kroz nju prolaze tri od šest primorskih turističkih pravaca i, istovremeno, raspolaže sa brojnim, raznovrsnim i atraktivnim turističkim motivima. Odnosno, ova republika ima povoljan položaj prema tokovima turističkih kretanja iz matičnih u glavna turistička područja u našoj zemlji.

Kao dio Jugoslavije, koja je na pravcu kretanja turista iz zemalja zapadne Evrope u istočni Mediteran, ova SR ima kontinentalni položaj.

U vezi s uspješnim održavanjem XIV zimskih olimpijskih igara došlo je do usmjeravanja američke turističke struje i prema našem prostoru, pa se tako za pojedine dijelove Bosne i Hercegovine, konkretno za Sarajevo i okolne planine, u najnovije vrijeme može reći da imaju djelimično i svjetski turističko-geografski položaj.⁹⁾ To je očigledna potvrda da je položaj dinamičan prostorni elemenat.

Iz izloženog može se zaključiti i ovo. Bosna i Hercegovina danas ima zadovoljavajuću dužinu drumskih saobraćajnica, koje su tako raspoređene da turistički otvaraju gotovo sve dijelove ove republike. Zatim, saobraćajnice kojima se vrše turistička kretanja su uglavnom dobrog kvaliteta (asfalt), ali njihova opremljenost bi trebala biti veća i raznovrsnija.

8) Povećan broj auto-servisnih radionica uz turističke pravce, a naročito onih malih, može, pored ostalog, da doprinese većem zapošljavanju mladih u Jugoslaviji, kao i naših radnika-povratnika iz inostranstva.

9) Poznato je da značaj turističko-geografskog položaja ponajviše ovisi od vrste saobraćaja koji koriste turisti (1, 21). Konkretno, grupe američkih turista koji su došli u vezi s Olimpijadom, a i u postolimpijskom periodu dolaze, kao prevozno sredstvo su koristili avion, a teritorijalna distribucija je uglavnom vezana za prostor Sarajeva i okoline gdje su održane ZOI i gdje je najvažniji bosanskohercegovački aerodrom.

LITERATURA:

1. Živadin Jovičić: Turistička geografija. Naučna knjiga, Beograd 1981.
2. Stevan M. Stanković: Turizam u Jugoslaviji. Turistička štampa, Beograd 1983.
3. Živadin Jovičić: Turistička kretanja u Jugoslaviji. Turistička štampa, Beograd 1970.
4. Milorad Vasović, Živadin Jovičić: Važnije turističko-geografske regije Evrope. Rad, Beograd 1974.
5. Sulejman Bakaršić: Geografski položaj Bosne i Hercegovine. Naučnoistraživački projekat »Geografija Bosne i Hercegovine«, I tom, Geografski institut Prirodno-matematičkog fakulteta, Sarajevo 1978.
6. Sulejman Bakaršić: Ime i geografski položaj BiH. Enciklopedija Jugoslavije br. 2. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1982.
7. Nikola E. Radošević: Geografski centar Jugoslavije. Geografski pregled XXI, Geografsko društvo BiH, Sarajevo 1977.
8. Alojz Benac, Ivan Lovrenović i dr: Bosna i Hercegovina. »Svjetlost« Sarajevo, Jugoslovenska revija Beograd, Republički komitet za informacije SR BiH, Sarajevo 1980.
9. Živadin Jovičić: Glavni pravci i zone rekreativnih kretanja u Jugoslaviji. Zbornik radova PMF, sv. XII, Beograd 1965.
10. Živadin Jovičić: Opšta turistička valorizacija prirode Jugoslavije. Turistička valorizacija prirode Jugoslavije — studija. Geografski zavod PMF-a, Beograd 1963.
11. Sulejman Bakaršić: Geneza Sarajeva. Geografski pregled X, Geografsko društvo BiH, Sarajevo 1966.
12. Dragan Rodić: Donja Neretva — fizičkogeografske osobenosti i mogućnosti preobražaja predela. Glasnik SGD, sv. XLVII, br. 1, Beograd 1967.
13. Jugoslavija, turistička karta. M 1 : 850.000. Turistički savez, Beograd 1982.

R E S U M E

THE TOURIST-GEOGRAPHICAL POSITION OF BOSNIA-HERZEGOVINA JASMINA ČEHAIĆ

Analysing the level of influence of the tourist-geographical position of Bosnia-Herzegovina, it is possible to state as follows.

The certain places in this republic have local position, then Bosnia-Herzegovina related to Yugoslavia has the regional tourist-geographical position, and as a part of Yugoslavia it has the continental position. Further, connecting to the successful holding of The fourteenth winter olympic games, it can by in last time say that the certain parts of Bosnia-Herzegovina have partially also the world tourist-geographical position.